

Josip Vidmar

UVODNE BESEDE

Tovarišice, tovariši!

Posvetovanje, ki ga s svojim kratkim razmišljanjem uvajam in ki je posvečeno 25-letnici ustanovitve Osvobodilne fronte Slovenije, so organizirali, kakor ste čuli, Socialistična zveza delovnega ljudstva Slovenije, Slovenska akademija znanosti in umetnosti, Inštitut za zgodovino delavskega gibanja v Ljubljani in Zgodovinsko društvo Slovenije. Z imeni organizatorjev je značaj posvetovanja jasno podan in ta značaj je politično svečan in znanstven hkrati: posvečen je proslavi velikega zgodovinskega dejstva in posvečen vsakršni znanstveni osvetlitvi znamenite politične tvorbe, saj je v našem življenju še vedno živa in prisotna, dasi s svojimi junaškimi storitvami, zaradi katerih je nastala, že prehaja v zgodovino in to v zgodovino, ki je in bo ostala ponos slovenskega naroda. Kot taka vsekakor spada med zgodovinske pojave, ki so vredni pozornosti mnogoterih znanosti, od politične in socialne zgodovine do prava, sociologije in če hočete do psihologije kolektivov in množic. Te znanstvene naloge bo opravilo posvetovanje, pri katerem sodeluje lepo število naših znanstvenih delavcev. Moja naloga je ozreti se ob 25-letnici še enkrat s čimbolj sintetičnim pogledom na zgodovinsko in politično tvorbo, na politično stvaritev, ki nosi ime Osvobodilna fronta.

Z besedo stvaritev sem nekako anticipiral svojo sodbo o Osvobodilni fronti, ne da bi se bal kakršnekoli pre nagljenosti, kajti veličina te organizacije je tako nedvomna in tako zasidrana v naših srcih in zavesti našega naroda, da je res ni treba šele dokazovati. Ne, treba si jo je samo pogosto klicati v spomin, če hočemo — kar je potrebno — iz nje spet in spet črpati moči za sedanost in bodočnost. Resnično, oglejmo si to stvaritev s kateregakoli stališča, v vsakem zornem kotu nam odkrije svojo — rekel bi — preprosto, toda vendarle smotрно, jasno koncepcijo, se pravi veličino, zakaj veličina je zmeraj preprosta in smotrna.

Vzemimo na primer najpreprostejši aspekt — čas njene ustanovitve.

Konec aprila 1941 se demoralizacija našega naroda po porazu Jugoslavije še ni utegnila razviti do obupne brezbriznosti, pa sta že bili vrženi med nas luč osveščenosti o smrtni nevarnosti za slovenski narod, pa tudi ideja o strnitvi vseh naših moči z odločno mislijo na odpor z orožjem v roki. Bil je morda skrajni čas, skrajni trenutek, toda bil je pravi trenutek, ki določno govori o jasni zavesti volje, ki je to organizacijo oblikovala.

Poglejmo si skopi, toda velikopotezni program Osvobodilne fronte: predvsem svoboda ali vrnitev izgubljene svobode, nepriznavanje razkosanja Jugoslavije, še manj priznavanje razkosanja Slovenije, dalje boj za socialno svobodo, za demokracijo, za prostost, življenjsko prostost slehernega človeka. Spominjam se medvojnega pogovora, ki sem ga imel v Ljubljani z italijanskim znanstve-

nikom, poštenjakom in nasprotnikom italijanske fašistične okupacije. Zaupno me je vprašal, kaj pravzaprav hočemo s svojim odporom. Odgovoril sem mu, da narodno svobodo hkrati s socialno revolucijo. In to je bil kratek in jasen smisel ciljev Osvobodilne fronte. Onemel je in se zamislil in mi šele naslednji dan poslal sporočilo o svojem občudovanju te genialne politične zamisli, svoje čestitke k znameniti politični koncepciji.

Poglejmo si demokratični instinkt, ki je položil temelje vsenarodni, resnično demokratični organizaciji, v kateri je vse slonelo na sporazumnosti, prepričevanju in priznavanju in upoštevanju posebnosti vsake skupine in vsakega posameznika in v kateri je vsak posameznik mogel sodločati v vseh stvareh tega širnega, zgodovinsko pomembnega gibanja. In pogledjmo si najzlahtnejši instinkt, ki je snoval med nami v tistih časih in znal našo takratno sodobnost tako prepričevalno in naravno povezati z našo kulturno preteklostjo zlasti z literaturo, s sanjami in oporokami naših velikih mož od Prešerna do Župančiča in Cankarja.

Ali je spričo tega čudno, da se je pričel organizem, ki je bil spočetka zveza na videz tako raznorodnih skupin, pod vplivom združujočih zamisli teženj v našem narodu stapljati in da se je naposled strnil v enoto, kakršna je bila mišljena v prvi zahtevi programa Osvobodilne fronte, v enoto vseh poštenih, rodoljubnih in naprednih Slovencev, v njihovo združitev v enotno fronto za obrambo narodnih in življenjskih interesov. In nič čudnega ni, da je na teh osnovah organizirana Osvobodilna fronta povzročila in ustvarila v naših ljudskih množicah edinstven polet in navdušenje za stvar, za katero je bil vsak posameznik pripravljen žrtvovati vse, od premoženja do osebne svobode, zdravja in življenja samega. Politično organizacijo, ki je sposobna v svojih pripadnikih z razumnim, človeškim programom doseči pripravljenost na vse, tudi na najusodnejše posledice, tako organizacijo lahko s prepričanjem in ponosom imenujemo veliko, kratko malo zgodovinsko ustvarjalno.

Osvobodilna fronta pa ni bila samo politična stvaritev, marveč je bila tudi popolnoma enkratna manifestacija vse moralne moči in veličine našega naroda. Vrnimo se v čas njene ustanovitve. Jugoslavija je pravkar propadla in je ležala v zadnjih izdihljajih pred našimi očmi. Fašistični roparji so kosali njeno ozemlje in si ga delili. Slovenci smo ostali popolnoma odrezani od naših bratskih narodov. Razen vesti o nastanku NDH nismo imeli o tem, kar se je pripravljalo ali dogajalo na našem jugu, nobenega obvestila. Bili smo sami. Kljub negotovosti ali se ne podajamo sami v boj z dvema ogromnima in krvoločnima fašizmoma, smo se Slovenci s svojo Osvobodilno fronto odločili 26. aprila 1941 za oborožen odpor. Pri tem smo se seveda zavedali, na kako važnem prehodnem ozemlju živimo in kako srdito se bosta oba okupatorja s svojim madžarskim trabantom vred borila za svoje uropane pravice do tega ozemlja. Nič se ni čuditi, da je italijanski novinar, ki je že med vojno skušal navidez objektivno oceniti naše ravnanje, da je ta italijanski novinar našo odločnost označil kot brezumno hrabrost. Toda ne, slovenski narod ni bil brezumno hraber. Bil je hraber in dejal bi velik in razumen v svojem nenačudenem junaštvu.

In kako naj ocenimo politično organizacijo, ki je znala strniti ves narod in mu viliti vero v potrebo in smiselnost najhujših žrtev? Ali ni Osvobodilna fronta ne samo veliko politično, temveč tudi veliko moralno dejanje in ali ni kot veliko moralno dejanje tudi veliko kulturno dejanje? Čigava je ta moralna in politična veličina? Kdo jo je izvršil in uresničil? Nobenega dvoma ne

more biti, da pripada velika zasluga zanjo komunistični partiji, ki je Osvobodilno fronto zasnovala po svojem najvidnejšem v Ljubljani prisotnem predstavniku tedanjega časa Borisu Kidriču, jo kasneje razvila in jo vodila do zmagovitega konca vojnih naporov. Vsa njena politična zrelost in jasnovidnost se je prelila v Osvobodilno fronto, z njima pa tudi moralna moč, ki si ni nikoli pomišljala pred težavami in nevarnostmi.

Res, nobenega dvoma ne more biti, da ne bi bila partija živa in mogočna pobuda za našo osveščenost in odločitev v najusodnejšem zgodovinskem trenutku. Toda nobeno, še tako prosvetljeno, in mogočno pobudništvo ne more do kraja razložiti tega, kar se je zgodilo med Slovenci v tistih krvavih časih. Ne, tukaj gre kratko malo za oba soigralca, za partijo in slovenski narod. Viharna naglica, s katero se je zarotništvo Osvobodilne fronte širilo po Sloveniji in z njo prodrlo do zadnjih zakotij, nam govori, da je v tem narodu morala obstajati velika pripravljenost na pretresljive dogodke in odločitve, pripravljenost in zrelost, ki sta kakor vnetljiv smodnik čakali na iskro — in ta je padla v naše življenje in zažgala požar. Čigava je tedaj veličina Osvobodilne fronte? Odgovor je samo eden: naša, vseh nas, Slovencev, ki se bomo zmeraj pri vsej tej samozavesti hvaležno zavedali znamenite vloge, ki jo je v burnem in junaškem razdobju, v tem velikem dejanju naše zgodovine odigrala partija.

Od pomembnega dne, ko se je vse to začelo, mineva 25 let. Prvotne naloge Osvobodilne fronte so izpolnjene, toda njena naloga ni končana, ker ne more biti končana nikoli. Še se borimo za svojo svobodo, saj se skupaj z vsemi narodi Jugoslavije še vedno borimo za socializem in za boljše življenje v socializmu. Ali je mogoče danes Osvobodilna fronta nepotrebna? Ali je mogoče, da bi bil nepotreben in nevažen ogromen moralni kapital, ki ga predstavlja ta organizacija? Seveda so njeni konkretni, takratni zgodovinski cilji odpadli. Toda treba je njene neizčrpne moči porabiti za najvažnejše naloge naše sedanje resničnosti. Toda res za najvažnejše, ne za kakršnekoli in kate-rekoli. In katere so, ki jim je vredno posvetiti te moči in se jim je treba posvetiti? Imenoval-bom eno samo in ta se imenuje: »Skrb za človeka v globljem smislu te besede!« Ta skrb pa je identična s skrbjo za pravo demokracijo, kajti ta je jamstvo za človekovo osebno dostojanstvo, in s skrbjo za njegovo kulturnost, ki more in mora dati zlahknejšo vsebino vsakemu osebnemu življenju in hkrati življenju naroda, ki mu je ta kultura namenjena. Prepričan sem, da je v Osvobodilni fronti dovolj moralnih moči za dosego tega, kar sem pravkar nakazal. Izkoristimo jih za smotre, ki so vredni njene velike zgodovine!

Osvobodilna fronta je stvaritev majhnega naroda in ne more imeti, vsaj ne prav kmalu, širšega vpliva v svetu in med drugimi narodi, ki so skoraj vsi večji od slovenskega. Toda njena zasnova je tako nedvomno razumna, da ne rečem genialna, in njena notranja in zunanja zmaga tako velika, da jo je vredno preučevati, kakor je njena moralna moč za nas res dragocenost najvišje vrste. In njen primer bo lahko kdaj koristen tudi drugim narodom, kakor je bil koristen organizaciji odpornišva v vsej Jugoslaviji.

